

Običaji slovanski.

Spisuje Fr. Hubad.

Spomlád in odnašanje smrti.

Stari Slovani so leto delili na dvoje: na poletje in na zimo.

Leto se je počenjalo z zimo, a zima ob času, ko se začnó krajšati dnevi. Po nekaterih krajih počenjalo se je pa leto še le koncem zime, početkom meseca marta, kakor nekđaj pri Rimljanih.

Razlika med zimo in poletjem je velika, tolika skoro, kakor med smrtjo in življenjem. Priroda se veseli, a na jedenkrat nastane mrtvaška tišina, bel prt ogrne zemljo, priroda zaspí, pred snegom in ledom beží veselje in živenje, smrt vlada po zemlji.

Tako so že mislili tudi drugistari národi. Že Grki so praznovali smrt Dionyzovo (boga veselja in živjenja prirode), po noči; ob svitu bakelj praznovali so žalostni odhod njegov. Po Parnasu, po Taygetu, po Idi in po gorah Kretiških iskale so žene in device umrlega Dionyza, kateri je zbežal k Muzam, kakor so pravile. Možki niso se smeli kazati pri ponočnih praznicih, le ženske so žalovale po njem. Ali v žalosti ni manjkalo veselega upanja. Solnce, katero je izgubilo svojo moč po zimi, prerodí se skoro, zadobi si novih močí, da začne boj z mrazom. Poletni bog spaval je po zimi, odišel je k Hyperborejcem, k Muzam ali je ležal zvezan, a skoro potrga vezí, vrne se iz tujega, priroda oživi, bog poletní oslepi boga zimskega in pride nazaj s svojim spremstvom, z nimfami, sileni, veselje prihaja ž njim. Z veselo godbo, petjem in plesom slavili so Grki prihod spomladi. Tedaj so vozili po nekaterih krajih friziško „mater bogov“ okolo, darovali so jej, s cvetjem so jej posipali pot.

Tudi pri drugih národi, pri Germanih in Slovanih, nahajamo jednake običaje. Germani so vozili „Nerthus“ po deželi, veselim krikom, obilnimi darovi častili so jo ljudjé. Ko je prihajala nazaj v svoj tempelj, čistili so jo v jezeru. Kdor je pa videl boginjo, ni smel živeti več. Valovje, katero je opiralo prej boginjo, pogoltnilo je vse one, kateri so jo pomagali opirati. Na otok Rán

(Rügen) stavili so mnogi učenjaki ta obred, tamo našli so jezero, v katerem so jo opirali nekdanj, ali vednost dokazala je, da na tem otoku ni sledu germanskega. Odbor, izvoljen ravno za taka preiskavanja, preiskaval je leta 1868. ves otok, premostraval razvaline, a našel je, da tamošnji ostanki nimajo značaja nemškega, ampak popolnoma slovanski.¹⁾

Častili so Grki tudi oznanovalce spomladi. Kdor je zagledal prvi kanjo, padel je na tla;²⁾ kdor je poročal prvi, da je priletela štokrlja, dobival je plačilo.³⁾ Na Rodu so nosili otroci lastavico od hiše do hiše in so pevali veselo pesem, pesem spomladansko, da je prišla lastavica, prinašajoča veselih dni! Pred vsako hišo so peli in prosili malega daru, smokev, vina, sira in kruha.⁴⁾ Pri Bolgarih pa nosijo dečki še dandanes na Martinke (t. j. sproti marta meseca) leseno lastavico po hišah in pojó: „Lastavica ideše, čarno more plivaše . . .“⁵⁾

Po Atenah so nosili dečki oljkino ali lovorikovo vejico, olupčano s trakovi, sadjem in pecivom v raznih podobah, imenovali so jo „ejresione“ (*εἰρησιώνη*).⁶⁾ Pred tempelnjom Apolovim so jo postavljali ali jo pa obešali pred kako hišo in so pevali pesem, v kateri so slavili sadje in žito, katero donaša leto.⁷⁾ Životopis Homerov, kateri pripisujejo krivično Herodotu in Suida (s. v. *Ὅμηρος*) pripovedujeta, da so vodili dečki slepega Homerja po Samu od hiše do hiše, da je prosil darov in je peval pesem, katero so imenovali „ejresione“.

Tako so slavili Grki prihod spomladi; pri njih je obnebje jasno in milo, ali vendar jim je bila zima podoba smrti. Proti severu, kjer so stanovali nekdanji Slovani, je nasprotje med zimo in letom še večje, mislili so si zatorej dedi naši zimo mnogokrat v podobi smrti, Nemci pa orjaka. Do današnjega dne so se ohranile med národom slovanskim pravljice, katere pripovedujejo o lepi kraljičini, katera spi trdo spanje, uklenjena med skalami ali kje drugod, katero varuje strašen orjak, tako dolgo, da pride junak (solnce), ki jo osvobodi.

Po Šleskem, Češkem, Moravskem, Saksonskem, Turinškem pri lužičkih in polabskih Slovanih, pri Poljaci i. dr. so praznovali in praznujejo še do današnjega dne

¹⁾ Gl. „Die Insel Rügen sonst und jetzt“. Von V. B. von Cotta, Ausland 1875, N. 40. str. 785, kateri pravi: „Der Burgwall auf Stubenkammer (Herthaburg) ist ein slavischer Burg- und Tempelwall“ i. t. d.

²⁾ Aristophanes, Aves, 501. 713.

³⁾ Grimm, die Mith. 723.

⁴⁾ Athenaeus VIII, 360. Bergk, Poetae lyrici, III³, 1311.

⁵⁾ Miladinovci, bolg. nar. pēsni str. 522.

⁶⁾ Suidas s. v. in K. Fr. Hermann, griech. Altertümer, §. 56, 9.

⁷⁾ Plut. Theseus, c. 22. in Suidas.

v nedeljo „laetare“, (na Češkem v nedeljo „judica“, katero imenujejo „smrtna nedele“, na Slovenskem „tiha nedelja“) prihod spomladi z običajem odnošenja smrti. Na to nedeljo se zbirajo po mestih in vash odraščali in otroci. Iz cunj in slame napravijo si podobo stare, grde babe, privežejo jo na drog in jo nosijo pevajoči veseli po ulicah in po vrtih. Končno jo nesó pred mesto ali pred vas, jo vržejo v vodo ali naložé grmado in jo sežgó. A mnogokrat nesó babo le do meje bližnje vasi in jo vržejo čez mejo, potem bežé hitro domú, da bi jih ne vjela baba. A sosedom navadno ni po volji, da bi ležala baba na njih svetu, branijo se tako, da nastane mnogokrat tepež. Slamnato podobo nazivajo „smrt“ in ves obred „pojanje“ ali „odnašanje smrti“, (vynášení Morany“ ali „smrti“).

Na Češkem pevajo, kedar mečejo smrt v vodo:

„Smrt plove po vodě
nové léto k nám jede.“ (Čelakovský, n. p. str. 209).

Kedar prihajajo v vas nazaj, pojó:

„Smrt sme vynesli ze vsi
nové léto nesem do vsi;
v itej léto libezne
obilčko zelene.“ (Grimm. deutsche Mythol. 4. izd. 642.)

Ali:

„Smrtisko sme zanesly,
Praporec sme přinesly.
Hody dó, kvety dó.“ (Sušil, n. p. str. 772.)

Na Moravskem pojó:

„nesem, nesem Mařenu,“

a drugod:

„vyneseme, vyneseme Mamuriendu;
vynesli sme Murienu ze vsi,
přinesly sme maj novy do vsi.“ (J. Kollar zpiev. I. 4. 400.)

V Bielsku na Poljskem napravljajo podobo iz konopnine ali iz slame. Na „smrtno nedeljo“ jo nosijo po mestu in jo mečejo v jezero. Pri obredu pojó:

„Smierć wieie się po płotu,
szukając kłopotu.“ (Wiszniewski, Lit. I. str. 210.)

Na to tekó domú, kdor pade na potu, bode umrl še to leto.

Srbi po gornjih Lužicah napravljajo smrt tudi iz cunj in slame; hiša, v kateri je ležal zadnji mrtvec, mora dati srajco, a zadnja nevesta ogrinjalo in druge cunje. Na to privežejo „smrt“ na visok drog, najmočnejše dekle jo nese v teku dalje, drugi tekajo za njo in mečejo palice in kamenje na podobo. Kdor jo zadene, ne umre to leto. Pri tem pevajo:

„lečž hore, lečž hore!
 jatabate voko
 pan dele, pan dele!“ (Grimm. d. M. I. c.)

V kraljevem gaju (Königshain) blizu mesta Görlitz (luž. srb. Zgorelec) je gora imenovana „smrtni kamen“ (Todtenstein). Med pečinami se mora plaziti človek, da pride na vrh. Še početkom 18. stoletja so hodili stari in mladi iz vasi na goro s slamnatimi baklami. Na gori užigali so bakle in se vračali na to domú. Na potu so pevali:

„Smrt smo spodili
 Leto prinašamo.“
 (Den Tod haben wir ausgetrieben,
 Den Sommer bringen wir wieder.)

Na kamenu je stala menda v poganskih časih podoba malikova, še sedaj se vidijo v njem štirivoglate luknje.¹⁾

Južni Srbi praznujejo začetek spomladi „prvega maja“, t. j. na praznik sv. Jeremije. Že pred solncem ustajajo žene in prinašajo vode iz sedem studencev ter čistijo vso hišo. Detca zbere kotle, zvonce in drugo bakreno ali železno posodo, tolče po njej in poje z ženami po Macedoniji, Tesaliji, dolnji Albaniji in Traciji in po jednom delu Bolgarske:

„Pobegaj, pobegaj, begaj,
 Begaj, begaj poganijo!
 Ete ti go Jeremija!“ i. t. d.²⁾

Pesem pripoveduje, da proganja svetnik kače:

„Sve mi zmije pobegnale
 Toko jedna ostanala.
 Na trn ni se nabodnala,
 A vo ognja izgorela.“

Po stari Srbiji napravljajo tudi púnico „ludkicu“, iz protja ali slame, jo mečejo v vódo in pevajo. Imenujejo jo „Maja“. Ta čas se ne smejo ženiti in možití, da se mladeniči „ne maju“,³⁾ to j. ne polené in ne poslabé.

Kedar spuščajo „Majo“ v vódo, pojó:

„Jeremija u more
 Zmijurine za more.
 Jedna samo ostala,

¹⁾ Anton. Versuch II. d. Slaven, I. 73.

²⁾ Gl. Milojević, pesme i običaji ukupnog naroda srbskog, u Beogradu 1869, str. 171. Grimm, Kerk, Einleitung in die slav. Literaturgesch. I. 320.

³⁾ Majiti se, pravijo ljudje po Gorenjskem o mladikah, kedar so mužéne, da se olupí vsa koža lahko za piščalke.

Oba oka izbola
 Od dva trna glogova.
 Na vatri se spržila
 Mrtva nam ostala.“

Jednako pevajo tudi v Starem Vlahu.
 Kedar plava „ludkica“ po vodi, se umivajo, tolčejo po sodih
 ali po železni posodi in pevajo:

„Begaj, begaj gadurio,
 Begaj, begaj poganio“ i. t. d.

A kedar je odplavala „Maja“:

„Jeremija u polje
 Zmijurine u more.“

Tudi Vuk Stefanović Karadžić (rječ. s. v. Jeremijev dan)
 ve povedati o tem. V Grblju, pravi, hodi oni, kateri noče, da bi
 mu to leto kače silile v hišo, okolo nje, tolče na kako črepinjo
 in pravi:

„Jeremija u polje,
 O vse zmiju u more.“

Po Bolgarskem okolo Prilepa pevajo ta dan: „Begaj, begaj,
 gatu, so tvoi-te gadištica! eto ti go Jeremija, ke ti motitš čere-
 va-ta so železno motoelo.“¹⁾

Na Srbskem, okolo Drine in drugod ob Bojani napravljajo
 púnico iz ivanjskega in petranskega cvetja (o Ivan-danu in Pe-
 trovem danu). Púnici denejo venec na glavo in jo spusté v reko,
 da plava. Nekod jo imenujejo Mureno, Morano ali Čojčole.²⁾
 Kedar jo spuščajo v vódo, pevajo:

„Oj ti naša Mureno
 Oj ti naš mili Čojčole!
 Plovi, plovi niz vodu

Tamo dalje u more.“ i. t. d. (Milojević, l. c.)

Početek tega običaja je gotovo prastar; poljski zgodovinar
 Długosz³⁾ in za njim drugi pripovedujejo, da je zapovedal kralj
 poljski Miečislav razdrobiti vse malike in pometati kosove v
 vódo. Hilscher pripoveduje: „Pisatelji, kateri hočejo povedati
 izvor te navade, opominjajo navadno zgodovine kneza poljskega
 Miečislava I. Miečislav se je rodil slep. V devetem letu svoje
 starosti zadobi nenadejano svoj vid. Vedeži prorokovali so zatorej,

¹⁾ Miladinovci, bolg. n. p. str. 524.

²⁾ Milojević, o. c. str. 8.

³⁾ Historia Poloniae, lib. II. ad annum 965. Matth. de Mechovia,
 chron. Polon. II. 1, 22. Mart. Cromer, l. 3. ad an. 965. Mart. Hanke,
 de Silesiorum nominibus, p. 122, 123. M. Paul Christian Hilscherii cu-
 riosae Gedanken, von dem Gebrauche am Sonntage Laetare, welchen man
 insgemein nennet Den Todt austreiben. Dresden und Leipzig, 1701, §. 2.

da bode razsvetljena in oslavljen vsa Poljska za vladanja mladega kneza. Kasneje se oženi Miečislav z Dobrovko (Dombronica), hčerjo kralja češkega Boleslava. Ž njo rodil je sina in odpovedal se je krivoverstvu. Leta 965 po rojstvu Kristovem, na četrto postno nedeljo 17/7 marta izginili so maliki iz Poljske, pometali so jih v vodo.

Tako se je zgodilo tudi na Ruskem. Vladimir, knez Kijevski, dal je privezati podobo Perunovo konju za rep; ljudje topli so podobo malikovo s palicami in so jo vrgli v Dnepr. Tudi v Novgorodu so vrgli kristijani Peruna v Volhov. Še dolgo so pravili ljudje, da je začel tožiti bog v vodi o nehvaležnosti človeški. Jednako so delali oznanovalci vere Kristove tudi drugod. Životopis sv. Gal-a (Pertz, monum. Germ. II. 7) in še obširneje Walafrid Strabo v životopisu istega svetnika (acta Benedict. sec. II. p. 233) pripovedujeta, da sta prišla sv. Kolumban in sv. Gal leta 612. k Bregenzu ob jezeru Bodensee in sta našla tamo starih malikov: „Našla sta pa v svetišču (sv. Avrelije) tri podobe, bronaste, pozlačene, pribite na steno, katere je molilo ljudstvo, opustivši češčenje pravega Boga.“ Čudno je, kako se je mešalo krščanstvo in poganstvo; celo na svetišču krščanskem bile so zatorej še podobe poganke. „Ko so praznovali cerkven god in se je zbralo mnogo ljudi od vsih strani, zgrabi Gal podobe, jih zdrobi s kamenjem in jih vrže v jezero.“

A Miečislavu ni bilo dovolj, da je odstranil malike. „Da bi se ohranil spomin,“ pripoveduje Długosz dalje, „zapovedal je tudi, naj potegujejo vitezi in plemenitaši sablje na pol iz nožnic, kedar se bode brál sv. evangelij, da bi kazali prvaki v kraljestvu, da so pripravljeni, bojevati se za krščanstvo. Druga naprava, odpojanja smrti naj bi opominjala mladino, da so malikovalci vredni smrti. Podoba ženska, katero so nosili pri tej priliki, naj bi kazala Poljcem stari boginji ‚Marzano‘ in ‚Ziewonio‘, katerima so slavili že prej praznik spomladi in ob žetvi.“

Ta navada, misli Hilscher, razširila se je s Poljskega v druge pokrajine, a značaj njen, prvotno krščansk, pravi, služil je kasneje le prazni veri. Ljudje mislijo, da varuje smrti. Mnogokrat kazali so mladeniči slamnato babo skoz okno v hišo, kjer je stanoval kak človek, malo priljubljen, češ, da bode moral umreti, ker mu je pogledala Marzana v sobo. Taki nepriliki odkupi se pa lahko vsak, ako pokloni mladini kaj novcev ali pijače; onda, pravijo, ne škoduje pogled Marzanin.

Kedar se je vračala mladina z vode, v katero so vrgli smrt, stregli so jim vaščani s préstami (nekadaj bile so kakor kolo ¹⁾)

¹⁾ Gl. Preller, gr. Mythol. II. 13; I. 73, 3. Grimm, d. Myth. I. zid. str. 35. Krek, Einleitung in die slav. Lit. Gesch. 200. 4. Kuhn, Zeitschr. f. vgl. Sprchf. I. 522. 535.

znamenje solnca, kasneje pa križanega spasitelja) in s kuhanim bobom, jedjo navadno pri pojedinah za mrtveci.

Długosz pravi, da je bila Marzana boginja žetve, Frencel in Šafařík ¹⁾ mislita, da je boginja smrti. Da je pravo, kar trdita zadnja dva, kaže nam etymologija, ²⁾ katera nas uči, da je korenika mr, mar, katero nahajamo tudi v slovenski besedi, mreti, lat. mori, mors (mortis), s skr. mārājāmi. V sanskritščini je tudi mārana = smrt. Zatorej pomenja Marzana, Mořena, Murena, dolnolužička Murava toliko kakor smrt.

Národní pesem češka poje: „Optám se tě na Mořani, máš-li pro mně srdce věrny.“ Navaden je rek: „Půjdeš na moraň = umrl boš,“ in: „Prati Mořeně není kořeně, in: „Mořena na něj sahla.“ V „Zaboju“, pesmi rokopisa kraljedvorskega, nahajamo vrstici:

„I jedinu družu (ženo) nam imieti
po páti vsěj z Vesny po Mořanu.“

O Vlaslavu, smrtno ranjenem, pravi isti rokopis: „Mořana jej sypáše v noc črnu.“

Iste korenike je tudi srbska Morija (kuga) in slovenska ‚mora‘, katera po Kreku ni drugega, nego posebna stran Morenina.

Gotovo je zatorej Morena isto kar smrt, a rokopis kraljedvorski jo kaže tudi v nasprotju z Vesno, boginjo spomladi in živjenja.

Po zimi spava priroda smrtno spanje, zato je postala Morana tudi zimska boginja, vladala je od ravnodneva jesenskega do spomladanskega. Litvani jo imenujejo zato tudi ‚veliko mater božjo‘.

Na Češkem pevajo pri opisani svečanosti mnogokrat tudi:

„Mařena, Mařena
Kde' s klučě poděla?
Dala jsem jich dala
Tej květněj neděli,
Aby odmykala
Ze země kořeni.“ ³⁾

Prašajo dakle Morene, kam je dela ključe spomladi. A v tej pesmi že vidimo upliv krščanski, kateri je postavil na mesto nekdanje poganske boginje, spomladanske ‚Vesne‘, ‚cvetno nedeljo‘, katera ima svoje imé ravno zato, ker jo praznujemo o času, ko se odeva zemlja zopet cvetjem in zelenjem.

V drugi národní pesmi češki nahajamo sv. Jurja, sv. Jiři,

¹⁾ Gesch. d. slav. Spr. str. 12.

²⁾ Gl. Krek, Einltg. str. 107, 7; V. Brandl, časopis matice moravské, VIII, 1876, str. 59.

³⁾ V Sušilovi zbirki nar. pesmi. 771. Gl. tudi V. Brandl, časopis matice moravské, VIII, 1876, str. 67.

namestnika starega solnčnega boga „Jarovit-a“, a v drugi sv. Ivana krstnika, „sv. Jan křestitel“, kateri je stopil mnogokrat tudi na mesto solnčnega boga, ker praznujemo god njegov ravno o času, o katerem so praznovali že pogani glavni poletni praznik solnčni.

„Smrtolenko, Smrtolo,
Kam' s kliče děla?
Dala jsem je dala
Svatému Janu,
Aby otevřel
Do nebe bránu (vrata).
Dala jsem je dala
Svatemu Jiří,
Aby otevřel
Do nebe dveří.“ (Sušil, n. p. str. 769).

V tej pesmi nahajamo na mestu Moraninem „Smrtolenko“ — smrt, nov dokaz, da je pomenjala Morana smrtno boginjo. Daljni upliv krščanski je pa postavil na njeno mesto celo praznik, o katerem praznujejo obred odnašanja smrti.

„Smrtná neděle
Kam' s kliče děla?
Dala jsem je dala
Svatemu Jiří.
Svatý Jiří vstává
Zem odmykává (= odpira)
Aby trava růstla“ (ibid. str. 768).

Zemlja ne more pustiti rasti trave in cvetja, če „solnce“ ne odpre vrat, t. j., če ne premaga zimine moči. Národna pesem pravi odločno:

„Fiala, růže
Kvěsti nemůže
Až jí sam Pán Bůh
S nebe pomůže.“ (Ibid. str. 773).

A druga pesem praša, zakaj je umrla Morena. Najstarejšo misel, gotovo še pogansko, naznanja pesem tako-le:

„Mořena, Mořena,
Pro koho's umřela?
Pro teho, pro teho
Šohaja švarného.“ (Ibid. str. 771).

„Šohaj švarný“ pomenja po V. Brandlu (l. c. str. 68) mla-dega ali spomladanskega solnčnega boga. Krščanstvo predrugačilo je misel tudi tú, druga nam pravi naravnost, da so kristijani uzrok smrti solnčevi:

„Mořena, Mořena,
Za koho's umřela?
Ne za ny, ne za ny,
Než za ty křest'any.“ (Kollarjeva zbirka str. 3.)

Národne pesmi srbske nam kažejo iste misli. V Milojevičevi zbirki, katere omenjam, ker pravda o nji še ni dognana, je natisnena pesem 'ivan-danska' (str. 2.), katera pravi:

„Ivan ga (cveće) bere te bere
Daje za bratu do sebe,
Svom mlagjem bratu koledu.
Dajući brata moljaše:
,Aj mio brate koledo!
Evo ti cvetak moj dajem,
Čuvaj ga divni koledo.
Čuvaj ga paga sačuvaj,
Do moga čudna regjenja (=rojenja)
Do tvoga strašna umrenja,
Umrenja brata koleda
Starijeg brata Božića
Sinova starog Svaroga.“

Ker opominja pesem Svaroga, je sumna, a nekaj jednakega nahajamo vendar le tudi pri Vuku: ¹⁾

„Ivanjsko cveće, Petrovsko,
Ivan ga bere te bere:
Majci ga baca u krilo,
A majka s krila na zemlju —“

Te vrste nahajamo pri Milojeviću tudi v šesti pesmi (str. 2.) Žalibože, da nimam pri roci Vukove prve knjige 'srpskih národnih pesmi', morda bi našel tamo še kaj. A kdo vé tudi, ni li šemного národnega blaga srbskega nenabranega? V popisovanji 'života in običajev' srbskih (str. 6.) nahajamo poročilo, da mislijo tudi Srbi, kakor vsi drugi rodovi, da se rodi solnce (Božić) o božići. V svojem detinstvu slišal je Vuk pesem, v kateri prosijo ljudjé, naj bodejo krave mlečne. Zato namolzejo poln 'kabao' mleka:

„Da okupam, koledo!
Malog Boga, koledo!
I Božića, koledo!“

Prislov srbski pravi: 'Pitali kurjaka (volk), kadje naj večá zima (mraz). Kad se sunce ragja (rodí).⁴⁾ O istem času so praznovali tudi Rimljani 'dies natalis solis invicti' (t. j. rojstni dan solca nepremaganega). Zato umevamo lahko, zakaj so solčni junaki, o katerih pripovedujejo pravljice, da rešijo zakleto princezinjo, navadno v mladosti slabi, ali od dné do dné jim raste moč, dokler so tako krepki, da se jim ne more ustavljati nikdo. Jednako pripovedujejo tudi o konjih njegovih. Ruska pripovedka pravi na primer, da je dobil Ivan, najmlajši med tremi brati, kateri so varovali po redu očetovo njivo, da bi ujeli onega, kateri jo je po-

⁴⁾ Život i običaji, str. 67.

teptal vsako noč, od kobile, katero je ujel za odkup malo, grbavo žrebe, katero je skoro zrastle in mu je pomoglo kasneje v vsaki nevarnosti.

Ali, ako preiskujemo dalje, nahajamo prič, katere nam kažejo, da navada izpojanja smrti ni nastala še le za časa krščanskega, kakor pripoveduje Długosz, ampak, da so odnašali že poganski Slovani spomladi slovesno podobo Marzanino med žalostnim petjem ter jo metali v mlako ali v reko. To nam priča n. pr. Martin Pfeiferus (*rerum Lipsic. c. III. p. 312*): „Ti (prebivalci Lipski, Lipsiensis), kakor pravijo, so imeli navado, da so nosili podobi, Marzanino (*Martanae*) in Ziovonino (*Ziovoniae*), bili ste podobi malikov Cerere in Diane, natakneni na drogove iz vasi z žalostnim izprevodom, žalostnim in tožečim petjem in so ji metali v mlako ali reko.“

Ta priča sama pa še ni dosta, moglo bi biti tudi, da meni Pfeifer le krščansko dobo. Oglejmo se pa še nekoliko in našli bomo jednak običaj pri Estih. Ti napravljajo o novem letu moško podobo iz slame, imenujejo jo „meciko“ in ji pripisujejo moč, da odvrta zverj od čred in varuje meje. Mecika spremljajo vsi vaščani iz vasi, na meji ga pa posade na drevo.¹⁾

Po Indiji je bila navada in se je ohranila še, da so nosili Kalijo (= črno, jezno) kot Durgo (= močno) sedmi dan po novi luni v martu slovesno okolo in so jo metali končno v Gang.²⁾

Našli bomo pa še mnogo jednacega, gotovo pogankega, pri raznih národih.

Kar piše Pfeiferus, kateri prisposablja Morano latinski Cereri, govori skoro za Długosza, kateri jo imenujejo boginjo žetve. A če pomislimo nekoliko bolje, nahajamo v službi Cererini mnogo, kar nas opominja smrti. Res, da je bila Cerera Rimljanom in kot Demeter tudi Grkom boginja zemljine rodovitnosti, ali ravno zemlja nam kaže minljivost cvetja in sadú; vse kar cvete in donaša sad, nosi v sebi že kal smrti. Zato je postala hči Cererina, Proserpina, o kateri so bajili Rimljani in Grki še le kasneje, prava podoba letnega časa. Na njenem mestu je stala prej gotovo mati sama, še le ko so začeli premišljevati o svojih bogovih, našli so Grki, Rimljani so se pečali malo s takim premišljevanjem, da je težko pripisavati Cereri oboje, rast po letu in smrt po zimi. Zato so postavili ljudje Proserpino (*Persephone*) na drugo mesto. Ugrabljena od gospodarja podzemeljskega, živi pol leta pri svojem možu v Hadu. Ljudje žalujejo, kedar se odpravlja k njemu v jeseni, spomladi se pa vrača zopet na zemljo; kakor Adonis, veselim krikom in petjem slavijo njen prihod.

Prihod in odhod Proserpinin praznovali so Grki in Rim-

¹⁾ Grimm, d. Myth. Nachträge, str. 705. (I. izdanja).

²⁾ Hanuš, slav. Mythol., 140, 336.

ljani z ozirom na menjavo letnega časa. Posebno razširjeni so bili ti prazniki po Siciliji, o kateri pravi Ciceron (Verr. IV, 48, 106), da je posvečena vsa Cereri in hčerki njeni, Proserpini (Liberæ). Tamo, po Italiji in po Peloponezu so jej praznovali spomladi 'anthesphoria'. Trgali so cvetlice, vili so jej vence, ker so si mislili Proserpino o tem času mlado, nežno devico, veselečo se cvetja. O istem času so pa praznovali tudi spomin umrlih, ker so menili, da se vzbujajo tudi duše mrtvecev, kedar začnejo kaliti rastline po zemlji. Zato so darovali Atenci o prazniku Dionyzovem, 'anthesperia' tretji dan¹⁾ darove v loncih (χρῆσταις) in razno sadje umrlim. Pravili so, da je to spomin umrlim o potopu Deukalijonovem, kateri tolmačijo sedaj učenjaki kot znamenje premagane zime, katera nas opominja smrti.

Vse to nas opominja kaj živo 'zadušnic' srbskih, katere slave pravoslavni na spomin mrtvecem.²⁾ Zadušnice so dvoje, dan pred 'mesnimi pokladami' (pust) in v nedeljo po Trojici ('na Petrove poklade'). Prave zadušnice so prve, zatorej spomladi (t. j. po Božiču, ko zadobiva sonce vedno več moči). Ves teden se imenuje zato 'zadušna nedelja'. Tedaj prižigajo Srbi vsakemu umršemu povoščno svečo, molijo za pokojnike, hodijo na pokopališče in darujejo revežem. Ni še dolgo, po nekaterih krajih se je ohranila navada do današnjega dne, da so nosili pokojnikom celo jedila na grob. Pri nas praznujemo spomin mrtvecev sicer jeseni, dakle v času, ko se začneja gospodarstvo zime, ali vendar se je ohranila (n. pr. v okolici Ptujski) do sedaj navada, da postavljajo zvečer pred vérnimi dušami kruha in vina za mrtvece na mizo.

Na drugi ponedeljek po veliki noči (uskrs) 'družičalo' ali 'ružičalo', ali 'pobušeni ponedeljnik', hodijo ljudje po božji službi tudi na grobove, 'pobušavajo' (obložé jih z rušnjami), dajejo ubogajme za duše in popovi molijo molitve. A tudi živih ne zabijo. Po nekaterih krajih se zbirajo popoldne mladeniči in devojke, plešejo in 'družicaju se'. Pletó namreč vence iz vrbovih mladik, se poljubujejo skoz nje in menjujejo rudeča jajca. Na to menjajo vence, devajo si jih drug drugemu na glavo in si obljubujejo, da bodejo možki 'pobratimi', ženske pa 'druge' za jedno leto.

Pri Grkih postala je zatorej Persephone (Proserpina) jednaka Hekati, boginji smrti, akoravno pomenja le prirodo, katera spava nekaj časa, a zopet oživi. Razno so praznovali njen prihod in odhod. Po Rimu so vodili dan pred idi martovimi (14. marta, o polni luni pomladanski, leto počenjalo se je Rimljanom prvega marta), človeka oblečenega v kože in topli so ga z belimi šibami. Imenovali so ga 'Mamurius veturius' t. j., starega Marta.

¹⁾ Trinajsti dan meseca 'anthesperia', kateri spada našemu februarju. Saj je dobil mesec februar svoje latinsko ime tudi od praznika čiščenja 'februa'.

²⁾ Vuk, život i običaji, str. 23.

A Mart v prvih časih ni bil le bog boja in vojske, ampak tudi bog leta.¹⁾

Na dan idov martovih (15. marta so praznovali praznik Ane Perene, Anna Perenna). Zbiralo se je ljudstvo na bregu Tibere, po travi, po šatorih in po kojicah zelenih so ležali, peli so, plesali in pili na zdravje ter se veselili.

„Plebs venit, ac virides passim disiecta per herbas

Potat, et accumbit cum pare quisque sua.

Sub Jove pars durat. Pauci tentoria ponunt:

Sunt quibus e ramis frondea facta casa est:

Pars ubi pro rigidis calamos statuere columnis,

Desuper extentas imposuere togas.

Sole tamen vinoque calent, annosque precantur,

Quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt,

Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos,

Quae sit per calices facta Sibylla suos.“

(Ovid, fasti III. 525 — 534.)

Že Rimljani sami niso vedeli pravega uzroka tega praznovanja. Menili so nekateri, da je spomin na Ano, sestro Kartaginske kraljice Didone, o kateri so pravili, da je morala bežati z doma, da je prišla k Eneju (Aeneas) in da je skočila v vodo, ker se je bala ljubosumnosti žene Enejeve Lavinije. Drugi so pripovedovali druge stvari, posebno radi smešne erotične pripovedke o neki stari babi, katera je prekanila Marta. (Ovid, fasti III. 675 sed.) Veselje v tej svečanosti je bilo razuzdano, pili so tako, da ni mogel iti ni mož ni ženska na ravnost domú. —

Že Corssen je dokazal, da pomenja Anna Perenna staro leto, da so slavili zatorej tú novo leto. Pri vsih takih praznicah vidimo, da se veseli ljudstvo kakor in kolikor se hoče. Pustne veselice srednjega veka niso bile menda mnogo bolje od téh.

A Usener je našel, da so metali tudi podobno Anino v vodo.

Petnajstega dne maja so metale vestalke (svečenice boginje Veste), z lesenega mosta (pons publicus) štiri in dvajset človeških podob, narejenih iz bica, v vodo; imenovali so jih „argei“. ²⁾

Po Boeotiji (na Grškem) pojali so lakoto iz mesta. Plutarh ³⁾ pripoveduje: „Od starih časov navaden je dar, kateri daruje archon (vladar) na mestnem oltarji, vsak gospodar pa domá v svojej hiši, imenujejo ga „izpojanje lakote“ (*βουλόμενον ἐξελκασίς*). O tej priliki tepejo koga izmed družine z vrbovimi šibami in ga pojajo iz hiše,

¹⁾ Preller, röm. Myth. str. 317; Usener, italische Mythen, Rhein. Museum, XXX (1875) str. 209. Joannes Lydus, de mens. 4. 36. p. 71. Bonn.

²⁾ Preller. Röm. Myth. str. 124; 514; 694.

³⁾ Plutarch, quaestiones symp. VI. 8.

govoreči: „Vèn z lakoto, prihaja naj bogastvo in zdravje.“ Taka navada se je ohranila tudi pri nas, in sicer: tepežkanje v dan nedolžnih otročičev. Sedaj pravijo sploh, da spominja betlehemske moritve, a to velja le za sedanji praznik, tepežkanja nam ne razjasnuje. Tepežkarji dobivajo kak dar, zato voščijo odhajaje vsega dobrega. V okolici Ptujski pravijo pri odhodu: „Bog nam daj tolik lan, kakor naše šibe.“ Če pa ne dobé darú, ali hočejo dražiti koga, kateremu voščijo, rekó: „Bog ti daj tolik lan, da ga bodeš s kleščami pipal (ruval).“

Ta navada je zeló razširjena. Okolo Danskega (Danzig) in po Šleziji tepó o veliki noči s šibami, katere imenujejo ‚Schmackostern‘, ‚Schmeckostern‘, ‚Schmagôster‘, pravi učeni Weinhold,¹⁾ je bič, spleten iz devetih vrbovih šib, s katerim pojajo mladenči na drug velikonočni dan dekle iz postelje, govoreči: „Vstani, vstani, velika noč je prišla.“ Isti učenjak meni, da je ta navada slovanska, izpeljuje besedo od poljske besede smagać = tepsti z bičem.

Da so praznovali tudi drugi národi smrt prirode in njeno vzbujenje, omenjali smo že. Plutarh²⁾ poroča, da so praznovali Delfijani ‚smrt in zginenje‘ (φθοράς τινος καὶ ἀφηνισμοῦς), a tudi ‚smrt in rojenje‘ (ἀποφώσεως καὶ παλιγγενασίας) Dionyzovo, katero opominja tudi le življenja prirodnega po letu in smrti prirode po zimi. Se lepše se pa strinja z odnašanjem smrti obred, kateri so praznovali po istem pisatelju³⁾ s pokopovanjem Harile (Harila): „Po zapovedi orakelja praznovali so Delfijani Harili na čast dar z verskimi obredi, kateri praznujejo še dandanes, vsako deveto leto. Kralj sedi na častnem mestu in razdeljuje tujcem in domačinom debelo zmletega ječmena in sočivja. Nato prinašajo podobo mlade Harile. Ko razdelí ječmen, udari kralj podobo svojim črevljem, najviša izmed ‚thyjad‘ vzame podobo in jo nese k propadu. Tamo ovijó podobi vrv okolo vratú in jo pokopljejo na istem mestu, kjer so jo bili pokopali, ko se je bila obesila.“

Grki in Rimljani so metali zatorej podobo v vódo ali so jo pokopavali; isto nahajamo tudi pri Slovanih, po nekaterih krajih na Češkem jo sežigajo, kakor tudi po avstrijski Šleziji. V Spachendorfu skupljejo jamo, v Warmbrunnu jo nesó v neko pečino na gori Kynast, kjer jo sežgó. V okolici Kolinski jo stolčejo ob hrastu, a po nekaterih krajih šleskih jo vlačijo mladeniči iz vasí, drugi jo tepó s palicami in jermeni, ter zunaj vasí jo raztrgajo in raztrosijo kosove; pri Taborju jo mečejo v vódo, a po drugih krajih jo pokopavajo.⁴⁾

¹⁾ Zeitschrift für vgl. Sprechf. I. 255; Grimm, d. Myth. 557.

²⁾ De ei' apud Delph. c. IX.

³⁾ Quaest. graec. 12, p. 293. Gl. Preller, griech. Myth. I. 229.

⁴⁾ Gl. Usener, I. c.

Te navade ne nahajamo pri Nemcih le po krajih, kjer so bivali nekdanj Slovani, tudi drugod se je ohranila. V Zürichu sežigajo mladeniči v ponedeljek po ravnodnevu spomladanskem zvečer ob šestih slamnatega možá na visokem drogu; imenujejo ga 'Boeke'. Pri tej svečanosti hodijo našemljeni po mestu in zvoné z velikimi zvonci, zato imenujejo obred 'das Sechseläuten'. Akoravno se ni ohranilo nikako poročilo, kaj pomenja obred, vendar moramo misliti, da je praznik spomladanski.

Pri slovanskih Kašubih, ob baltškem morju, na zapadu od Danskega, ohranilo se je tudi izpojanje smrti.¹⁾ Mladina Kašubska pričakuje že težko zadnjega dneva v letu. Kedar pride, poiščejo zvoncev, kraguljic in klopotcev. Komaj se zmračí na Silvestrov dan, prihrumé pastirji in drugi mladi ljudje iz hiš, ropotaje in kriče tekajo po vasi. Vsak deček nosi zvonec, klopotec ali kaj drugega, čim strašneje ropoče, tem bolje. Čim bolje vpijejo in ropotajo, tem bogateje bode, mislijo, novo leto. Deček vpije: „Lepa naj bodo jabelka, lepe hruške, rodovitne češplje, rodovitno žito v novem letu!“ Pastirica vpije: „Mnogo gosek, mnogo rac, mnogo piščet, mnogo žita naj donaša novo leto!“ Pastir kriči na vse grlo: „Mnogo žrebet, mnogo telet, mnogo jagnjet, mnogo žita naj donaša novo leto!“ Tako si vošči vsak na vse grlo dobrih in mnogih pridelkov. Po dva otroka tekata okolo vsakega drevesa po vrtu in vpijeta: „Mnogo sliv, mnogo jabelk, mnogo žita naj donaša novo leto.“ Mladenici hodijo po dvoru, po hlevih in skednjih in voščijo za vse stvari srečnega, plodnega novega leta! Ko prehodijo vsa poslopja, zbere se mladina na določenem mestu. Vsi skupaj tekó, kolikor hitreje morejo, na polje, da bi odgnali staro (nerodovitno) leto tudi s polja. Ko se zmračí popolnem, izpodé gospodarji tudi odrastle od hiše na trg sredi vasi. Hlapci prinesó najboljih bičev in izpokajo²⁾ staro leto iz vasi; kdor ima kako staro puško, strelja za starim letom, dokler ima smodnika.

Strašnim ropotom voščijo na Slovenskem tudi sreče za god. Na Gorenjskem imenujejo to 'ofréht', zakaj, mi ni znano. Ni-li morda tudi pri tem običaju jednaka misel, kakor pri izpojanju starega leta? Ravno tako pokajo fantje po Slovenskem tudi pred 'žegnanjem', bi se li dalo razlagati tudi to na tak način? —

Mazuri pravijo, da odhaja zima na dan sv. Gregorija (12. marta) za morje.³⁾

Na razne dneve praznujejo zatorej odhod zime, zato, ker so se ohranili le po nekaterih krajih običaji na isti čas, o katerem

¹⁾ Das Todaustreiben bei den Kaschuben, Jahrbücher f. slav. Literatur, Kunst und Wissenschaft von Jordan, II. (1844) str. 25.

²⁾ Pokanje z bičem preganja zle duhove, zato streljajo še dandanes o novem letu.

³⁾ M. Toeppen, Aberglauben der Masuren, str. 68. Frischbier, Preuss. Sprichw. str. 301.

so jih praznovali nekda. Zato spadajo k običajem spomladanskim vsi obredi od božiča naprej, ko se je rodilo solnce po misli narodovi. Starim Slovanom začenjalo se je leto z martom, ¹⁾ ker so delili leto le po prirodnem živenu. Saj še sedaj v navadnem govoru ne štejemo zime po pratiki, ampak po vremenu.

Po nekaterih krajih žagajo Moreno. Že Linhardt ²⁾ pripoveduje: „Tudi na Kranjskem nahajamo še spomin tega običaja; med národom, posebno med otroci pripovedujejo spomladi v sredi posta smešno pravljico, da vodijo staro babo iz vasi in je sežagajo na dvoje. Ker je razširjena pravljica po vsi deželi, moramo misliti, da so izvrševali ta obred nekda res.“ Isti običaj nahajamo tudi pri Hrvatih ³⁾ in pri štajerskih Slovencih. Na Španskem ⁴⁾ in po Italiji se je ohranila ta navada prav do našega veka. Po Barceloni tekajo ta čas paglavci v trumah po ulici. Nekateri nosijo žage, drugi polena, tretji pobirajo darove v robce. Pevajo v tem pesem, da iščejo najstareje žene v mestu, da bi jo prežagali. Po mestih italijanskih se zbira mladina, ropoče s krvjimi zvonci, pobija stare lonce, vpije in kriči, kolikor more. To imenujejo „companata“. Nato napravljajo žensko podobo iz slame in iz cunj, imenujejo jo „najstarejo babo“ iz mesta ali iz vasi. Konečno jo nesó pred mesto ali vas in jo sežagajo. Običaj imenujejo „segare la vecchia“ (= staro babo žagati), a po Toskani „segare la monaca“ (= nuno žagati).

Po Napoli strižejo dečki žage iz sukna, jih pobelijo s kredó in tepejo ljudi ž njo po hrbtu, da se jim pozna žaga na obleki. Ta navada je gotovo ista, kakor metanje smrti v vodó. Na Mišenskem (Meissen) v Saksoniji imenujejo podobo, katero nosijo okolo, tudi „staro babo“.

Jednake navade nahajamo drugod. V Vaibingenu ob reki Enz pokopujejo prvega maja maj „den Maien vergraben“. Dečki se oblačijo za ta obred v žensko, a dekleta v možko obleko. ⁵⁾ Drugod pokopujejo pust ali celo „žegnanje“ ali sejem („Kirmess“).

Po raznih krajih nahajamo zatorej običaj, da pokopujejo staro leto v podobi stare žene ali smrti. Da je ta navada prastara, je gotovo. Usener meni celo (l. c. str. 204), da moramo misliti tudi pri obredih rimljanskih, katere imenujejo „lustrum condere“ in „saeculum condere“, na tako simbolično pokopovanje živine, katero so darovali. Ta stvar sicer še ni gotova, vendar bode se dokazala, kedar se konča preiskavanje raznih bajeslovnih pripovedek.

¹⁾ Gl. „Hanuš, bájeslovný kalendař slovanský“, v Praze, 1860 str. 90.

²⁾ Versuch einer Gesch. von Krain, Nürnberg 1796, 2. 274.

³⁾ Anton, Versuch über die Slaven. 2. 66.

⁴⁾ Alex. Laborde, itinéraire de l'Espagne, I. 57, 58. Usener, l. c. str. 193.

⁵⁾ Gl. E. Meier, deutsche Sagen aus Schwaben, str. 398.

Da so bili taki običaji nekdanj zelo razširjeni, kaže nam tudi komentar Theodora Balsamona 62. kanonu šestega cerkvenega zbora, oklicanega 15. januarija 706 v Trullo ¹⁾: „Navada je bila pri Rimljanih, da so praznovali ta spomin po grški šegi in so pravili manje častne reči, kar se godi še do današnjega dne pri nekaterih kmetih prve dni meseca januarija, ne po rimljanski šegi na spomin kalend in drugega, ampak zato, ker se ponovi tedaj luna in ker menijo, da je to temelj istega meseca in mislijo, da bode prošlo vse leto srečno, ako darujejo o početku.“

Ruski stoglav v prepisu 17. veka prepoveduje razne praznike: rusalii o ioannově dnu in navečerii rožstva christova i bogojavljenja schodatsja muže i ženy i děvicy na noštnoe pleštovanie i na bezčinnii govori i na bšovskie pěsni i na pljasanie i na skakanie i na bogomerskie děla, iegda nošt mimochodit, toga k rěcě sč velikim kričaniem aki bēsni, i ūmivajot sja vodojo, i egda načnut zautrenjojo zvoniti, togda otchodjat v domy svoja, i padajot aki mertvi ot velikago klopotanija. (Th. Buslajev. Istoričeskaja christomatija 813. Miklosich, ibid.)

Vidimo zatorej, da so praznovali Slovani nekdanj prihod spomladi ali novega leta z raznimi običaji, odnašaje smrt iz vasi, plesaje po noči i. t. d.

Pri Nemcih nahajamo iste običaje posebno po krajih, kjer so stanovali nekdanj Slovani. Ravno pri tem narodu nahajamo še tudi drug običaj. Mislili so si namreč Germani zimo v podobi orjaka, kakor nahajamo v njih bajeslovji že orjake ledú (Reif- ali Frostriesen), kateri so veliki sovražniki orjakom vročine. Ti se bojujejo med seboj, kakor se bojujeta mráz in gorkota na zemlji; zato so si mislili Nemci in Škandivanci zimo in spomlad tudi v boju ²⁾ kakor noč in dan. Praznovali so dalje prihod poletja ali maja, po naše spomladi.

A začenjalo se poletje ni na gotov dan, oznanjevala so ga razna znamenja, cvetoče rožice ali priletavajoče ptice. Kdor je zagledal prvo vijolico (den 1. rosen viol³⁾), oznanjeval je veselo novico, iz vse vasi so se zbirali ljudje, kmetje so privezali cvetico na drog in plesali okolo nje. Jednako so praznovali tudi prihod drugih oznanovalcev spomladi.

Okolo reke Rena, v Palatinatu (Pfalz) med Neckarjem in Menom, po Odenwaldu in drugod sta se bojevala zima (v nemščini Winter možkega spola) in leto. Človek, ovit z bršlinom ali zimzelenom (Vinca minor) predstavljal je leto, ovit slamo in mahom pa zimo. Ljudstvo se je zbiralo na trgu, v okrogu se je

¹⁾ Gl. Miklosich, die Rusalien — Sitzber. d. k. k. akad. S. W. in Wien, Bd. 46. 1864, str. 387.

²⁾ Gl. Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κατόντων ἐπὶ Γ., 'H, 'Pάλλη καὶ M. Πότλη, Ἀθήνησιν 1852, 2. 450. Miklosich, ibid.

³⁾ Gl. Grimm, deutsche Mythologie, 4. izd. II. str. 635 sled.

postavljalo in med njimi se začneta bojevati leto in zima tako dolgo, da zmore leto. Na to začno peti gledalci slavo zmagovalčevu, n. pr.:

„Der Winter hats verloren,
der Winter liegt gefangen,
und wer nicht dazu kommt,
den schlagen wir mit Stangen.“

Ali sicer pojó: „Ja ja ja, der Sommertag ist da,
er kratzt dem Winter die Augen aus
und jagd die Bauern zur Stube hinaus.“ i. t. d.

Po nekaterih krajih prihajajo na ta boj tudi otroci z oblejenimi šibami v rôci, bodi si, da bi pomogli letu v boju, ali so spremljevalci zime, ker so spuščali po stari navadi premagane in jetnike z belimi palicami v rôci. Jeden izmed dečkov, ovit s slamo, namestuje zimo, drugi ovit z bršlinom leto. Nekaj časa se bojujeta s palicama, naposled premaga leto zimo, jo vrže na tla in jej sleče slamnato obleko. Po okončani borbi pojó:

„So treiben wir den Winter aus
durch unsre Stadt zum Thor hinaus.“

Ali: „Wir haben den Tod hinausgetrieben,
den lieben Sommer bringen wir wieder,
den Sommer und den Maien
mit Blümlein mancherleien.“

Ti pesmici se strinjate čudovito s slovansko, kajete nam zatorej, da sta mislila oba národa isto, ko sta začela praznovati ta običaj.

Drugod nosijo tudi smrt iz vasi. Okolo Nürnberga prihajajo kmetske deklice, sedem do osemnajst let stare, praznično oblečene v mesto. Po vseh ulicah hodijo in nosijo pod levo pazduho malo mrtvaško rako, v kateri leží donda, pokrita s prtom. Revne deklice nosijo odprto škatljico; v nji leží zelena bukova vejica, na katero nataknejo jabelko mesto glave. Tedaj pevajo:

„Heute ist Mitfasten,
Wir tragen den Tod in's Wasser, wol ist das.“

Pesmi so razne po raznih krajih, a povsod je ista misel, da nesó smrt, katera pomenja povsod zimo, iz vasi, da jo vržejo v vódo ali jo sežgó. V Altenmarku so ohranili tamošnji Slovani (Vendi) pri Salzwedlu in posebno pri Seebenu nasledno navado: O binkošti naredé hlapci in dekle iz smrečja, slame in sená veliko dondo podobe človeške, venčajo jo s poljskim cvetjem, jo privežejo na pisano kravo in vtaknejo jej pipo v

usta. Na to ženó kravo v vas, a vsi vaščani zapirajo vrata, vsak poja kravo z dvorišča, dokler ne pade donda raz nje.

Vse te navade po Nemškem nas opominjajo enakih navad slovanskih, vendar ne smemo misliti, da bi si jo bili izposodili Nemci. Ravno ta običaj kaže nam zopet jasno, da praznujejo skoro vsi národi evropski letne čase jednako, da niso običaji last posebnih národov, ampak vsega plemena indoevropskega. To nam kaže jasno, da si ti národi niso v rodu le po govoru, ampak tudi po običajih.

Končno opomnimo še nekaterih navad, katere nimajo korena v poganstvu, ampak v krščanstvu, in katere nas opominjajo prav za prav upeljevanja vere Kristove. Običaj se je sicer že pogubil, ali vendar nam kaže jasno, kako je prineslo tudi krščanstvo raznih obredov seboj, katere je praznovalo ljudstvo dolgo časa, akoravno je pozabilo končno že pravega početka.

Letzner (Hist. Caroli magni, Hildesheim 1603 cap. 18.) pripoveduje sledeče: „Vsako leto v soboto po nedelji „lactare“ prihaja na trg pred glavno cerkev Hildesheimsko kmet, kateri je odbran zato že od davnih časov. Seboj prinaša dva bruna, po seženj dolga, in dva manja ošpičena kot keglja. Veča postavi na tla in dene manja po vrhu. Hitro se zberó otroci in skušajo zbiti manja raz veča s palicami in s kamenjem. Če padeta doli, postavljajo ja zopet gori in delajo tako dalje časa. Bruna naznanjata stare malike, katere so razrušili Saksonci, ko so se pokristijanili.“

Imen malikov ne pové pisatelj, a drugi imenujejo jednega Jupitra. Otroci so ga odevali mnogokrat s plaščem in so natakali na-nj krono.

Ta navada je nastala gotovo le za časa krščanskega, opominjala naj bi ljudi onega dneva, ko so razrušili podobe svojih nekdanjih malikov, dneva, ko jim je zasijala luč prave vere.

Da je ta misel prava, priča nam tudi to, da so morali plačevati nekdanj kmetje v okolici Hildesheimski davek, imenovan „Jupitersgeld“, t. j. Jupitrov denar, a kmet iz vasi Grossealgermessen moral je donašati bruna za ta običaj. Ta davek kaže nam menda, da so se držali tedaj kmetje okolo Hildesheima trdno svoje stare vere in da so jim naložili zato davek. Ravno tako so morali plačevati Izraelci po razdejanju mesta in tempeljna Jeruzalemskega l. 70 po Kr. davek, katerega so plačevali prej tempeljnu Jehove v Rim za svetišče Jupitra Kapitolinkega (Jovis Capitolini). ¹⁾

¹⁾ Dio Cassius, 66. §. 7; Flavius Josephus, περί των Ιουδαϊκῶν πολέμων, VII. c. b, §. 6.

Ista navada je bila nekdaaj tudi v Halberstadt, kar nam poroča Ges. Torquatus v svojem netiskanem letopisu „*annales magdeburgenses et halberstadtenses*.“¹⁾ Ohranila se je ta navada do mejnega grofa Janeza Albrechta. Najstareja priča za-njo je pa pirniški (Pirna) menih Janez Lindner (Tilianus, † okolo l. 1530) v svoji knjigi „*onomasticon*“: „Na mesto malikovega templja v Halberstadt, sezidali so Bogu in sv. Štefanu na čast stolno cerkev. V spomin tega morajo postavljati korarji, mladi in stari, vsako leto o nedelji „laetare“ v ponedeljek lesen kegelj na mesto malikovo in metati po njem, a prošt mora pustiti voditi v slovesni procesiji medveda, če mu nečejo plačati, kar mu gre. V procesiji nosi deček pod pazduho meč v nožnicah za njim.“²⁾

A ta navada ni v zvezi s prihodom spomladi, akoravno bi bili mogli primerjati kristijani prihod prave vere prihodu spomladinemu.

Običaj, jednak nemškemu bojevanju leta z zimo, ohranil se je še v mestu Parga v Epiru. Tamo praznuje ljudstvo od prvega do osmega maja vsakega leta „rusalije“ (*Ῥοζάλια* *Ῥοσσάλια*). Razveseljuje se s raznimi gledališnimi igrami pod vodstvom kakega odličnega mestjana. Končno predstavljajo boj krščanske z otomansko (turško) vojsko.³⁾ Javelne je ta boj samo spomin nekdanjih bojev s Turčini, skoraj gotovo je stara navada, s katero so praznovali nekdaaj boj zime z letom; a v teku časa pogubil se je stari pomen in podtaknili so novega.

Mnogo običajev, katere slavijo národi o pustu, veselo življenje tega časa, moremo tolmačiti tudi le s tem, da so praznovali že pogani ta čas prihod spomladi. Na Slovenskem „žgó“ še sedaj pust, t. j., na pustni večer v mraku tekajo otroci s gorečimi bakljami, starimi metlami, namazanimi s smolo, okrog in praznujejo s tém konec pusta. Na Bolgarskem igra detca zvečer na „poklade“ okolo cerkev z „lapardi“. ⁴⁾ Lapardi so drogoví ne predolgi, razcepljeni na koncu. V cep utaknejo slame ali sena, utaknejo goreče oglje va-nj in mahajo sem ter tija, da se užge. Veseli skačejo otroci okolo tako dolgo, da ugasne seno; laparde pa pušćajo v cerkvi. ⁵⁾

Že baklje nas opominjajo, da je bil obred nekdaaj na čast solnčnemu bogu.

¹⁾ Pars 3, libr. I. c. 9.

²⁾ Grimm, d. Myth. 4. izd. 653.

³⁾ Gl. *Ῥοζάβριτος* v knjigi *χορονογραφία τῆς Ἐπισκοπῆς*, v Atenah 1857, vez. II. str. 191; Tomaschek, *Brumalia* und *Rosalía*, Sitzber. d. k. k. Akad. d. W. in Wien, Bd. 60, 1868, str. 371.

⁴⁾ Izgovarjaj *q* = o. Nosnik pišejo, le ne izgovarjajo ga.

⁵⁾ Miladinovci, bolg. n. p. str. 523.

Šeme in maskare, katere hodijo okolo, nas opominjajo veselega praznovanja novega leta. Po Dubrovniku so hodile nekdanj 'čoroje, vila i turica', drugod, po Risnu n. pr. hodi 'djed' in 'djedova baba' ali 'baba korizma' (= ital. quaresima, post) okolo in straši otroke.

Taki so ostanki nekdanjega češčenja mladega solnčnega boga, kateri postaja po svojem rojstvu o božiči vedno močnejši, dokler ne premaga zime popolnem in ne odene zemlje z zeleno odejo. —

Življeji človeški in njih upliv na organizem človeški.

Prirodopisno-fiziološki črtice, spisal dr. Jan. Bleiweis.

Homines neque admiranantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident.

Človeško telo nikdar popolnem ne miruje, še celó v spanji ne. Kedar človek diha, — kedar mu srce tripne, se premení marsikaj v pljučah, v srcu. — Premakne naj se kateri koli drob, spremení naj se kaj še tako malega v mazincu na roci ali v palcu na nogi, gotovo ne ostane ne ta, ne óni brez nekake spremembe; — po vsaki misli, katera prešine naše možgane, nasleduje tudi nekaka sprememba v možganih.

Kar se je ljudém nekdanj le dozdevalo, na primer, da se človeško teló v nekolikšnem času po vse prestvári, to so dognale preiskave učenih mož dandanes do dobrega. Ne moremo sicer naravnost reči, da se predrugači človeški život v sedmih letih popolnem, kakor se to navadno misli, — ali da se prestvári še v mnogo krajšem času (morda že v 30 dneh), kar si učeniki močje prizadevajo dokazati; — to pa vemo za gotovo, da vsaka stvar, ki jo vžije človek, samo le skozi život njegov potuje.

Mnogovrstne snóvi, iz katerih so naša jedila in naše pijače sestavljene, se premené v dele našega života samega. Kar se iz njega odstrani, so tako rekoč, smetí ali žlindra onega, kar v životu ni več pripravno za oprave življenja.

Preobširno bi bilo, tukaj na drobno razkladati prebavljanje ali prekuhovanje živeža v želodcu in čevih. Dovolj je, ako le v obče